

Sławomir Stasiorowski

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie [slawomir.stasiorowski@gmail.com]

ORCID ?

Metody pracy kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych w świetle badań

Abstrakt: W artykule dokonano podsumowania badań nad działalnością wychowawczą, resocjalizacyjną, profilaktyczną i readaptacyjną prowadzoną przez kuratorów sądowych, wykonujących orzeczenia w sprawach karnych. Powołany przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zespół badawczy opracował kwestionariusz ankiety badawczej, a następnie przeprowadził badanie empiryczne (aktowe) na próbie ponad 500 zakończonych postępowań wykonawczych w sprawach karnych, w których orzeczono dozór kuratora sądowego oraz analizę dogmatyczną, statystyczną, komparatystyczną i wyniki obserwacji nieuczestniczącej w obszarze wyznaczonym przedmiotem raportu¹. Artykuł zawiera opis najbardziej doniosłych fragmentów tych badań², które dotyczą przygotowania do pracy, diagnozy, a następnie wskazania sposobu planowania, ewaluacji i doboru metod pracy resocjalizacyjnej przez kuratorów dla dorosłych. Z przeprowadzonych badań wynika między innymi, iż metoda indywidualnych przypadków (casework) wskazywana powszechnie przez praktyków jako dominująca, nie jest metodą powszechną projektowania oddziaływań wobec osób pozostających pod dozorem kuratora sądowego. Zdarza się, że postępowanie realizowane jest według jej założeń, mimo iż nie dochodzi do jej scharakteryzowania w prowadzonej dokumentacji dozoru. Niewątpliwie jednak można stwierdzić, że główną metodą oddziaływania indywidualnego przez kuratora na sprawcę przestępstwa są psychotechniki bezpośrednie – najczęściej utożsamiane z motywowaniem, dia-

¹ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (dalej: IWS) „Artykuł powstał w wyniku badań realizowanych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie”

² https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/04/IWS_Stasiorowski-S._-Metody-pracy-resocjalizacyjnej-i-profila-ktycznej-stosowane-przez-kurator%C3%B3w-s%C4%85dowych-wykonuj%C4%85cych-orzeczenia-w-sprawach-karnych.pdf (dostęp: 20.10.2020 r.)

logiem, rozmową, perswazją, uświadamianiem, przekonywaniem i wsparciem. Równorzędnie obok nich występują rozbudowane metody kontrolowania zachowania probanta. W artykule zawarto również wnioski, zalecenia, rekomendacje i postulaty *de lege ferenda* rozwiązań systemowych dotyczących utrzymania trendów wzrostowych w zakresie podnoszenia skuteczności działalności kuratorów sądowych.

Słowa kluczowe: probacja, kurator sądowy, diagnoza, metodyka pracy resocjalizacyjnej, ewaluacja.

Wprowadzenie

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu (art. 1 ustawy o kuratorach sądowych³, dalej u.k.s.) oraz organizowaniem i prowadzeniem działań mających na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji (art. 173 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego⁴, dalej k.k.w.). Ustrój tej służby, umiejscowienie w strukturze wymiaru sprawiedliwości, uprawnienia i obowiązki, zakres zadań oraz sposób i tryb ich wykonywania rozproszone są w kilkunastu aktach prawa powszechnie obowiązującego (ustawy i rozporządzenia). W przypadku kuratorów dla dorosłych – wykonujących orzeczenia w sprawach karnych, w żadnym jednak akcie nie określono, jakie konkretnie oddziaływania, wobec jakich konkretnie sprawców, zgodnie z jakim programem – indywidualnie czy z wykorzystaniem metod grupowych, powinny być prowadzone. Jak dotąd nie podjęto trudu opracowania powszechnego dla polskiej probacji systemu programów resocjalizacyjnych, terapeutycznych, korekcyjnych lub profilaktycznych, niezależnie od oddziaływania indywidualnego lub grupowego. Pragmatyka wykonywania orzeczeń została ukształtowana poprzez wprowadzenie wystandaryzowanych narzędzi, tj. formularzy kart czynności, które służą do odnotowywania bieżących czynności kuratorów sądowych, a także okresowych sprawozdań – z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru, które wymagają, między innymi, określenia metod prowadzenia dozoru.

Na dzień 30 czerwca 2018 r. (w czasie prowadzonych badań) orzeczenia w sprawach karnych wykonywała grupa 3065 kuratorów zawodowych oraz wspierająca ich grupa 9529 kuratorów społecznych. Każdy z nich według swobodnego uznania, autonomicznie, w oparciu o własne kompetencje, doświadczenie zawodowe i życiowe, a także potrzeby wynikające z zasad indywidualnego oddziaływania na sprawcę przestępstwa, dobiera metody prowadzenia dozoru, a także sposób, tryb i zakres realizowanych w jego ramach oddziaływań.

Celem głównym badania prezentowanego w niniejszym raporcie było ustalenie metod pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowanych

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz. U. Z 2018 r., poz.1014)

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.)

przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych wobec podopiecznych – skazanych i sprawców przestępstwa.

Właściwe zaprezentowanie możliwych form oddziaływania na sprawcę przestępstwa wymagało przeprowadzenia uprzednio szczegółowej analizy funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej wykonującej orzeczenia w sprawach karnych w wymiarze sprawiedliwości, w tym poprzez analizę statystyczną w ujęciu wieloletnim. Celem tego zabiegu było ukazanie ewolucji kuratorskiej służby sądowej w ostatniej dekadzie zarówno co do zakresu zadań, obowiązków i uprawnień, jak i pod względem organizacyjnym i ustrojowym, co pozwala nakreślić przyszłe alternatywne kierunki rozwoju – także biorąc pod uwagę aspekt jakościowy, tj. sposób prowadzenia oddziaływań właściwych służbie probacyjnej.

Metodyka pracy kuratorów dla dorosłych według wskazań nauki, porządku prawnego i pragmatyki postępowania

Powstanie kurateli sądowej w Polsce związane jest z wydaniem dekretu Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r.⁵, którym powołano specjalne sądy pokoju dla nieletnich w miastach Warszawie, Łodzi i Lublinie, z dniem 1 września 1919 r.⁶ Od tego czasu trwa nieprzerwany rozwój tej służby, która stopniowo, od kurateli społecznej, poprzez społeczno-zawodową, zbliżyła się po stronie kurateli wykonującej orzeczenia karne do modelu kurateli zawodowej z elementami czynnika społecznego biorącego udział w wykonywaniu orzeczeń sądowych.

Status oraz funkcje kuratorskiej służby sądowej w wymiarze sprawiedliwości reguluje wiele ustaw i aktów je wykonujących. Zgodnie z ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych*⁷ (dalej u.s.p.), w sądach działają kuratorzy sądowi (kuratorzy rodinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy stanowią służbę kuratorską i wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych (art. 147 § 2 u.s.p.). Zgodnie z tą ustawą kuratorzy sądowi pełnią swoje czynności zawodowo (kuratorzy zawodowi) albo społecznie (kuratorzy społeczni).

Zasady organizacji służby kuratorskiej i wykonywania obowiązków przez kuratorów sądowych oraz status kuratorów sądowych określa ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych. Zgodnie z jej treścią kuratorzy sądowi (zawodowi i społeczni), wykonują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Ustawa położyła nacisk na profesjonalizację tej służby przez doprecy-

⁵ Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 nr 14, poz. 171)

⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 nr 63, poz. 378, zob. art.1)

⁷ Tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 23 ze zm.

zowanie wymagań stawianych kandydatom na kuratorów zawodowych, stworzyła podstawy dla reorientacji modelu kurateli sądowej ze społeczno-zawodowego na zawodowo-społeczny, usankcjonowała samorząd kuratorski, a także wyeksponowała w katalogu różnych funkcji kuratora sądowego funkcje wychowawcze (Szymanowski 2003/2004).

Kuratorzy wykonują swoje zadania w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych (art. 3 ust. 1 u.k.s.). Patrząc przez pryzmat ilościowy wykonywanych orzeczeń sądu, a także czynności jednorazowych wykonywanych na potrzeby różnorodnych postępowań, kuratela sądowa jest stosunkowo niewielką służbą. Zawodowi kuratorzy dla dorosłych (3065 etatów⁸), wykonywali na dzień 30 czerwca 2018 r. 268 543 spraw wobec 245 928 osób. Natomiast kuratorzy rodzinni i nieletnich (2147 etatów) wykonywali 142 510 spraw wobec 312 412 osób. Łącznie zatem pod stałym nadzorem tej formacji liczącej 5212 etatów, pozostawało na dzień 30 czerwca 2018 r. 558 340 osób.

Zgodnie z ustawą z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny⁹ (dalej k.k.), kuratorowi sądowemu nadano status funkcjonariusza publicznego (art. 115 § 13 pkt 3 k.k.), zaś Kodeks karny wykonawczy zalicza zawodowego kuratora sądowego wykonującego orzeczenia w sprawach karnych oraz kierownika zespołu do grona organów postępowania wykonawczego¹⁰.

Struktura organizacyjna kuratorskiej służby sądowej obecnie

Cechą charakterystyczną polskiej kurateli sądowej jest specjalizacja zadań tej służby determinowana rodzajem wykonywanych przez kuratorów orzeczeń sądowych, tj. podział na kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych (kuratorów dla dorosłych) oraz kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich (kuratorów rodzinnych).

.....

⁸ Liczba etatów łącznie z kuratorami okręgowymi, ich zastępcami, na podstawie Sprawozdania MS-S40 „r” i „o” z działalności kuratorskiej służby sądowej, źródło: Wydział statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości (Sprawozdanie MS-S40r)

⁹ Tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.

¹⁰ Zgodnie z art. 2 pkt 6 k.k.w. organem postępowania wykonawczego jest wyłącznie zawodowy kurator sądowy wykonujący orzeczenia w sprawach karnych oraz kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej wykonującego orzeczenia w sprawach karnych. Jest nim także kurator rodzinny, któremu powierzono popelnienie funkcji kierownika zespołu połączonego (wykonującego orzeczenia obu rodzajów) – w zakresie nadzoru i kontroli spraw w postępowaniu karnym wykonawczym.

Tabela 1. Struktura organizacyjna kuratorskiej służby sądowej na dzień 31.12.2019 r.

Kuratorzy zawodowi dla dorosłych 2 971	Kuratorzy rodzinni 2 241
Kadra zarządcza: kuratorzy okręgowi – 45 osób	
28 kuratorów w ramach limitu etatów kuratorów dla dorosłych	17 kuratorów w ramach limitu etatów kuratorów rodzinnych
Kadra zarządcza: zastępcy kuratorów okręgowych – 50 osób	
23 kuratorów dla dorosłych	27 kuratorów rodzinnych
Kierownicy zespołów kuratorskiej służby sądowej 559 osoby w tym 334 w ramach limitu etatów kurateli dla dorosłych i 225 w ramach limitu etatów kurateli rodzinnej	
224 zespoły wykonujące orzeczenia w sprawach karnych	181 zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych
154 zespołów połączonych	
2 920 kuratorów zawodowych	2 197 kuratorów zawodowych
6 908 kuratorów społecznych	11 543 kuratorów społecznych

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Sprawozdania z działalności kuratorskiej służby sądowej. MS-S40 „r” i „o”

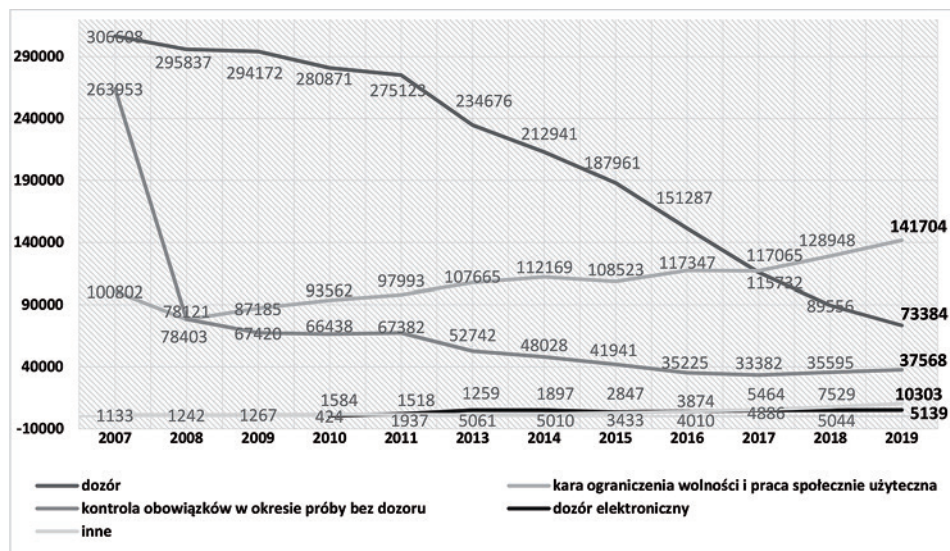
Kuratorzy sądowi skupieni są w zespołach kuratorskiej służby sądowej (dalej zespoły), które funkcjonują w ramach struktury sądów rejonowych. Wyróżniamy zespoły wykonujące orzeczenia w sprawach karnych, wykonujące orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich oraz zespoły połączone, które powołuje się z przyczyn organizacyjnych, gdy tworzenie dwóch zespołów jest niecelowe z uwagi na niewielką liczbę kuratorów zawodowych zatrudnionych w sądzie rejonowym. Za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w obszarze właściwości sądu okręgowego odpowiada kurator okręgowy przed prezesem sądu okręgowego.

Orzeczenia wykonywane przez kuratorów dla dorosłych

Do zadań kuratorów dla dorosłych należy nadzór nad przebiegiem postępowania wykonawczego w następujących kategoriach spraw¹¹: dozór, w tym przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności, warunkowym zwolnieniem z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, warunkowym umorze-

.....

¹¹ Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej MS-S40r za 2019 rok, dane na dzień 31 grudnia 2019 roku, źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości Departament Strategii i Funduszy Europejskich

Wykres 1. Struktura i rodzaj wykonywanych orzeczeń przez kuratorów dla dorosłych

Źródło: opracowanie własne; na podstawie sprawozdania z działalności kuratorskiej służby sądowej MS-S40r.

niem postępowania karnego oraz orzeczonym w trybie art. 97 §1 k.k. albo art. 202b §1 k.k.w.; kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna; kontrola wykonania obowiązku, przy wykonaniu warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności, warunkowym umorzeniu oraz warunkowym zwolnieniu – bez orzeczonego dozoru; a także inne zadania, w tym przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, nadzory wykonywane na podstawie art. 181a § 2 k.k.w., wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego; wykonywanie środków karnych w s.d.e., w tym środków zabezpieczających w s.d.e.

Należy zauważyć, że struktura i rodzaj wykonywanych orzeczeń przez kuratorów sądowych wynika z polityki karnej, kształtowanej głównie przez prawo karne materialne oraz orzecznictwo sądów powszechnych. Jej znaczące przemiany w ostatnich latach, w tym szybko malejącą liczbę dozorów, zawdzięczamy przede wszystkim ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹². W jej wyniku między innymi wyeliminowano możliwość wielokrotnego orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wobec jednego sprawcy oraz obniżono górną granicę kary pozbawienia wolności, której wykonanie można warunkowo zawiesić, z 24 do 12 miesięcy. Ponadto wprowadzono szereg rozwiązań, które umożliwiły szersze orzekanie

¹² Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

kar nie skutkujących bezpośrednio pozbawieniem wolności, tj. grzywny oraz kary ograniczenia wolności.

Najszybszy spadek liczby spraw nastąpił w kategorii dozoru, które wymagają największego nakładu pracy ze strony kuratorów sądowych i tradycyjnie związane są z wykonywaniem zadań, o których mowa w art. 1 u.k.s. oraz z pomocą w społecznej readaptacji (art. 173 § 1 k.k.w.). W analizowanym okresie ich liczba zmniejszyła się o ok. i 74%, tj. z 306,6 tys. na koniec 2007 r. do 73,4 tys. na koniec 2019 r. Proces ten bardzo przyspieszył po wejściu w życie z dniem 1 lipca 2015 r. wspomnianej nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r. W przypadku utrzymania się wskazanych trendów, kuratorska służba sądowa wykonująca orzeczenia w sprawach karnych stanie się w pełni służbą zawodową, a kuratorzy społeczni zanikną (Stasiorowski 2018).

Badania własne, metodyka

Kuratorska służba sądowa w wymiarze sprawiedliwości rozwija się od stu lat. O ile jednak jej struktura organizacyjna, a także zadania, uprawnienia i obowiązki wynikają z przepisów prawa, o tyle wybór i zastosowanie oddziaływań wychowawczo-resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych należy wyłącznie do kuratora sądowego. Obecnie służbę probacyjną tworzy ok. 3 tys. zawodowych kuratorów sądowych oraz ok. 6 tys. społecznych kuratorów sądowych. Pomimo znaczącej liczbie przewagi kuratorów społecznych, to jednak kuratorzy zawodowi realizują większość zadań związanych z dozorem (wykonują osobiście < 70% ogólnej ich liczby), ponadto nadzorują pracę kuratorów społecznych, służąc im radą i prowadząc ich szkolenie. Brak centralnego systemu przygotowania aplikantów do wykonywania zawodu kuratora sądowego, zróżnicowane kierunki ich wykształcenia (z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych) nasuwał pytania, jak w istocie kuratorzy sądowi realizują powierzone im zadania. Celem głównym podjętych badań była próba poznania metodyki pracy kuratorów sądowych w sprawach, w których wykonują dozór nad skazanym lub sprawcą przestępstwa.

Podczas prowadzonych badań zebrane zostały dane ilościowe oraz jakościowe. Dokonano triangulacji metod badawczych, co pozwoliło na wzmocnienie przekonania o trafności dobranych wskaźników i zweryfikowanie w wielu źródłach (Rubacha 2011). Do zastosowanej ilościowej i jakościowej strategii badawczej dobrano właściwe metody i techniki badawcze, tj. jakościową analizę tekstu (Bauman 1998) oraz ilościową analizę danych statystycznych. Wykorzystanie wieloletnich danych statystycznych było niezbędne dla sformułowania prawidłowych wniosków wyprowadzonych z analizy jakościowej (Bauman, Pilch 2001).

Zastosowane techniki i narzędzia badawcze:

- 1) ankieta badania akt postępowania wykonawczego – dozoru kuratora sądowego, sporządzona w formie elektronicznego kwestionariusza;
- 2) ankieta badania udziału kuratorów sądowych w programach oddziaływania na sprawcę przestępstwa, z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety konstrukcji własnej, kierowanego do kuratorów okręgowych;
- 3) badanie dokumentów, w szczególności danych statystycznych dotyczących działalności kuratorskiej służby sądowej; zawartości teczek dozoru; programów resocjalizacyjnych i profilaktycznych stosowanych przez służby, instytucje oraz organizacje pozarządowe w Polsce;
- 4) analiza aktów prawnych.

Określenie metod prowadzenia różnorodnych oddziaływań i czynności przez kuratorów sądowych nie jest zadaniem łatwym, albowiem dotyka interdyscyplinarnej działalności, która łączy w sobie elementy diagnozy, wychowania, resocjalizacji, profilaktyki, kontroli, a także readaptacji społecznej skazanych. Rozbudowane narzędzie badawcze w postaci znormalizowanego kwestionariusza do badania teczek dozoru kuratorów sądowych zostało opracowane w formie elektronicznej we współpracy z Instytutem Wymiaru Sprawiedliwości, a następnie wypełnione przez grupę badaczy dla każdej sprawy (teczki dozoru). Jego konstrukcja, zwłaszcza w zakresie opisu etapów prowadzenia czynności w dozorcze, co do zasady odpowiadała chronologii „sprawozdania z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru”, który stanowi wzór urzędowy (załącznik nr 2 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych¹³ oraz dokumentacji zawartej w teczkach dozoru w taki sposób, aby uzyskać możliwie dużo informacji z akt postępowania.

Do przeprowadzenia badania dobrano losowo próbę teczek dozoru kuratorów sądowych (zawodowych lub społecznych) w sprawach (wykaz „Doz”) kolejno zakończonych w 2017 r. (od 31 grudnia wstecz) z pominięciem spraw związanych z nadzorem kuratora sądowego nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. W ten sposób zapewniono obiektywny dobór próby badawczej. Kuratorzy dla dorosłych sprawują dozór orzeczony przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Doboru ilościowego akt dokonano na podstawie analizy sprawozdania MS-S40r z działalności kuratorskiej służby sądowej w 2017 r. Na jego podstawie stwierdzono, że w 2017 r. zakończono łącznie 86409 spraw dozoru, w których obliczono udział poszczególnych kategorii spraw. Założona próba objęła 500 teczek dozoru, z czego 105 dotyczyło warunkowego zwolnienia (21%) i 395 dotyczyło pozostałych (79%).

.....
¹³ Dz. U. z 2016 r. poz. 969.

Losowania spraw dozoru przy warunkowym zwolnieniu dokonano w 45 sądach okręgowych poprzez ich podzielenie na trzy warstwy, tj. według liczby zakończonych spraw dozoru orzeczonego przy warunkowym zwolnieniu, tj. o największej, średniej i najmniejszej liczbie spraw w okręgu. Z pierwszej warstwy, w której znalazło się siedem sądów okręgowych – wylosowano dwa sądy; z drugiej warstwy, w której znalazło się 11 sądów – wylosowano trzy sądy; z trzeciej warstwy, w której znalazło się 27 sądów – wylosowano cztery sądy okręgowe. W wylosowanej próbie znalazły się Sądy Okręgowe w Poznaniu, Katowicach, Bydgoszczy, Szczecinie, Lublinie, Radomiu, Częstochowie, Krośnie oraz Piotrkowie Trybunalskim. Z każdego sądu określono proporcjonalną do ogólnej liczby załatwionych w 2017 r. spraw dozoru przy warunkowym zwolnieniu, liczbę spraw w próbie.

Losowania 345 spraw dozoru orzeczonego przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności dokonano w wyodrębnionych spośród ogólnej liczby 318 sądach rejonowych. Sądy podzielono na trzy warstwy według łącznej liczby zakończonych w 2017 r. dozorów, tj. o największej, średniej i najmniejszej liczbie dozorów. Założono próbę 42 sądów rejonowych. Z pierwszej warstwy, w której znalazły się 43 sądy – wylosowano 8; z drugiej, w której znalazły się 83 sądy – wylosowano 12; z trzeciej warstwy, w której znalazły się 192 sądy – wylosowano 20. Z każdego sądu określono proporcjonalną do ogólnej liczby zakończonych w 2017 r. dozorów, liczbę spraw w próbie.

Następnie opracowano wyniki badań aktowych i podsumowanie. Podjęto próbę odnalezienia i określenia metod i technik zbierania danych, informacji do diagnozy i wywiadów środowiskowych, a także metod i technik oddziaływania stosowanych przez kuratorów sądowych. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, czy kuratorzy sądowi prowadzą zróżnicowane oddziaływania resocjalizacyjno-wychowawcze, profilaktyczne i kontrolne dostosowane do konkretnej kategorii sprawców przestępstw, grupy ryzyka powrotności do przestępstwa lub sprawy, przy której orzeczono dozór.

Ponadto zwrócono się do kuratorów okręgowych (wszystkich 45 okręgów sądowych) o informację o zrealizowanych lub prowadzonych przez kuratorów zawodowych lub z ich udziałem programach wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz profilaktycznych – wobec sprawców przestępstw – w latach 2016–2018, w tym we współpracy z instytucjami i podmiotami zewnętrznymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Trzecim elementem była analiza wybranych programów resocjalizacyjnych, profilaktycznych i związanych z *sensu largo* rozumianą readaptacją społeczną, realizowanych przez podmioty i służby, a także organizacje pozarządowe.

Diagnoza w pracy kuratora dla dorosłych na podstawie analizy akt

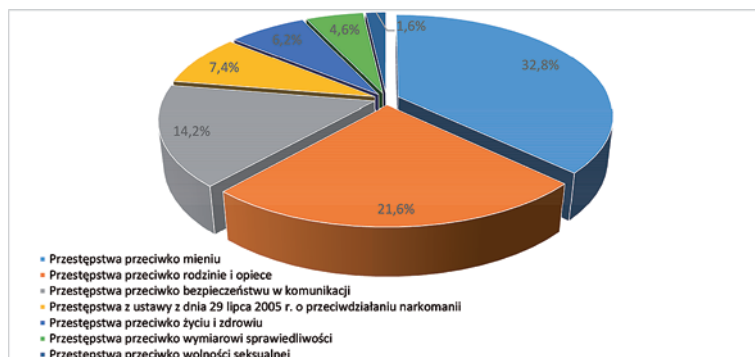
Przed szczegółową prezentacją wyników badań aktowych, konieczne jest odniesienie do pewnych generalnych informacji na temat podmiotu postępowania wykonawczego oraz prowadzonych postępowań.

Określenie profilu dozorowanego ma decydujące znaczenie zarówno w wymiarze indywidualnym – dla kuratora sądowego, który powinien wiedzieć, z jakimi najczęściej przypadkami będzie współpracować prowadząc dozór, jak i w wymiarze ogólnym – z punktu widzenia opracowania strategii oddziaływań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, profilaktycznym, kontrolnym oraz polegających na włączeniu do społeczeństwa. Przygotowanie merytoryczne członków zespołu kuratorskiej służby sądowej pod kątem występowania na obszarze działania zespołu konkretnych zjawisk patologicznych umożliwi profesjonalne i programowe im zapobieganie, w przeciwieństwie do działań doraźnych i reaktywnych, które prowadzą do przypadkowości i nieprzewidzianych skutków działalności organów postępowania wykonawczego.

Zespół badawczy, jak się później okazało błędnie założył, że dla wdrażanych metod oddziaływania jednym z podstawowych czynników, który winien wpływać na przyjmowany program resocjalizacyjny jest rodzaj dobra naruszonego przez dozorowanego, innymi słowy kwalifikacja prawna czynu głównego, stanowiącego podstawę skazania. W badanych aktach nie dostrzeżono, by rodzaj popełnionego przestępstwa wpływał w sposób zauważalny na wybór metody oddziaływania, poza sposobem kontroli, w tym nałożonych obowiązków probacyjnych oraz środków karnych lub kompensacyjnych.

W ogólnej liczbie spraw największy udział dotyczył dozorowanych, którzy dopuścili się przestępstw przeciwko mieniu (32,8%). Jednakże najczęściej popełnianym z uwagi na tożsamość czynem zabronionym w badanych sprawach było przestępstwo znęcania się fizycznego lub psychicznego nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy - art. 207 k.k. (21,6%). Kolejnymi najczęściej popełnianymi samodzielnymi przestępstwami były kradzież - art. 278 k.k. (13,8%), kradzież z włamaniem - art. 279 k.k. (12,8%), prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub środka odurzającego – art. 178a k.k. (13,2%) oraz przestępstwo z art. 62 ustawy o *przeciwdziałaniu narkomanii*, tj. posiadanie narkotyków (12,4%).

Obok czynu przestępczego istotne są warunki osobiste jego sprawcy. Podmiot postępowania wykonawczego wśród 500 poddanych analizie przypadkach, to zdecydowanie częściej mężczyzna (91,8%) niż kobieta (8,2%) w wieku do 40 lat (łącznie 71,3%, w tym do 21 lat - 22%, od 22 do 30 lat - 27,3% oraz od 31 do 40 lat - 22%). Z reguły osoba o niskim poziomie wykształcenia: nieukończo-

Wykres 2. Najczęściej popełniane czyny zabronione przez dozorowanych, opracowanie własne

na szkoła podstawowa (6%), wykształcenie podstawowe (27,1%), gimnazjalne (20,2%). Studia pierwszego lub drugiego stopnia ukończyło łącznie 10% dozorowanych, szkołę zawodową (obecnie branżową) 29,7%, zaś szkołę średnią 19%.

Z niskim poziomem wykształcenia koreluje niski poziom kwalifikacji zawodowych oraz problemy z uzyskaniem stałej i legalnej zarazem pracy zarobkowej. Stałą pracę miało zaledwie 27% dozorowanych, pracę bez umowy (na czarno/dorywczo) wykonywało 32,8% osób. Ciekawym spostrzeżeniem jest, że praca bez umowy realizowana jest z reguły u znanego pracodawcy, często z imienia i nazwiska, nazwy firmy oraz innych danych pozwalających na jego ustalenie, lecz w żadnych z analizowanych przypadków nie prowadzono czynności w kierunku ustalenia stosunku pracy probanta. Praca dorywcza (na czarno) jest powszechnie akceptowana w sądach. Dochód osób pozostających pod dozorem, który może stanowić istotną wskazówkę dla podejmowania działań służących jego readaptacji społecznej, często związanych z zapewnieniem prawidłowych warunków społecznych, jest zróżnicowany. Płacę minimalną otrzymywało ok. 16,4% dozorowanych, do wysokości 3 tys. złotych 11,2%, powyżej 4 tys. złotych zaledwie 1,6% osób. Nie ustalono wysokości uzyskiwanego dochodu w 48% przypadków.

Osoba pod dozorem to z reguły kawaler lub panna (52,4%), znacznie rzadziej osoba w związku małżeńskim (22,4%), która nie posiada dzieci (70,8%). Wśród nich większość to osoby, u których nie stwierdzono uzależnienia od alkoholu lub innych środków odurzających (58,4%). Jeżeli stwierdzano uzależnienie, to najczęściej był to alkohol (26,2%) oraz narkotyki (7,2%). U 30% dozorowanych stwierdzono problemy zdrowotne, przy czym najczęściej były to choroby serca i układu krążenia (5%), depresja (5,8%), choroby kręgosłupa (5%), uzależnienie (9,2%), zaś 8,8% spośród nich posiadało orzeczenie o niepełnosprawności.

Ważny dla prawidłowo realizowanej diagnozy i szacowania ryzyka powrotności do przestępstwa jest życiorys kryminalny sprawcy przestępstwa, między innymi wcześniejsze prawomocne skazanie. Wśród osób oddanych pod dozór 251 z nich

było uprzednio karanych (50,2%), 131 popełniło wcześniej przestępstwo podobne (26,2%), 179 popełniło inne przestępstwo (35,8%), a dla 249 osób było to pierwsze prawomocne skazanie (49,8%).

Innym błędnym założeniem było, że zmienną, która może wpływać na sposób i dobór stosowanych metod pracy z dozorowanymi będzie zmiana prowadzącego dozór. Okazało się to bez wpływu na rodzaj stosowanych metod, sposób prowadzonej diagnozy, częstotliwość kontaktu, czy właściwy ich dobór. Trzeba zauważyć, że zmiana kuratora prowadzącego postępowanie dotyczyła niespełna 40 spraw. W ponad 60% spraw dozór sprawował jeden kurator sądowy, zaś w kolejnych 31% do zmiany dochodziło jednokrotnie.

Z badań wynika, że aktywność diagnostyczna kuratorów sądowych w sprawach dozoru odbywała się przede wszystkim w oparciu o techniki gromadzenia danych takie jak rozmowa ze skazanym (96,4%), informacja z Krajowego Rejestru Karnego (92,4%), wywiad środowiskowy, w tym: rozmowa z osobami współzamieszkującymi (77,8%), rozmowa z dzielnicowym (57%), rozpytanie wśród sąsiadów (46,2%), społeczność lokalna, dalsza rodzina (5,2%), analizę akt głównych (61%), a także informacje pozyskane z innych instytucji i podmiotów pozasądowych, w tym: rejestry informatyczne Policji (35%), instytucje pomocowe (9%), instytucje rynku pracy (2,4%), zakład pracy (1%), szkoła (0,8%), zaledwie 3,4% akt zawierały opinie sądowo-psychiatryczne. Wśród innych miejsc, w których sporadycznie gromadzono dane można wymienić np. gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych, terapeutę prowadzącego grupę AA, podmiot leczniczy, Urząd Stanu Cywilnego, a także kopie dokumentów, np. z prowadzonego w innej sprawie nadzoru kuratora rodzinnego, informacje z grup roboczych zespołów interdyscyplinarnych, opinie zakładu pracy, pisma urzędowe, komornicze, zaświadczenia lekarskie.

Jednocześnie stwierdzono, że wystandaryzowany sposób gromadzenia danych jest niezależny od rodzaju sprawy, przy którym dozór jest orzekany. Udział procentowy poszczególnych technik gromadzenia informacji do diagnozy mieścił się w granicach błędu statycznego. Tym samym można stwierdzić, że diagnoza w dozorcze prowadzona jest w ten sam sposób w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego, warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz warunkowego przedterminowego zwolnienia, co w dużej mierze determinuje formularz objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru, stanowiący załącznik nr 2 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych.

Metody pracy kuratorów dla dorosłych

Opracowane narzędzie do badań akt postępowania wykonawczego w sprawach dozoru w postaci ankiety dostosowano zarówno do obowiązujących prze-

pisów prawa, jak i obowiązujących formularzy urzędowych, tj. sprawozdania z objęcia/przebiegu/zakończenia dozoru oraz kart czynności. Te ostatnie sporządzane są co do zasady za każdy miesiąc pracy z podopiecznym. Członkowie zespołu chcieli przede wszystkim zbadać czy w dokumentacji dozoru odnajdą w części V cyt. formularza sformułowane plany pracy z dozorowanym, obejmujące metody pracy resocjalizacyjnej, wychowawczej, profilaktycznej i kontrolnej oraz elementy ewaluacji postępowania.

Z przeprowadzonego badania wynika, że plan pracy readaptacyjnej zawarto w 215 postępowaniach wykonawczych, tj. 43% spraw. Z reguły jednak nie zawierały wyodrębnionych działań w ramach programu readaptacyjnego, lecz odnosiły się do sfery czynności w dozorze i zawierały de facto program pracy resocjalizacyjnej wraz z propozycją metod oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjnego. W trwającym okresie dozoru nad podopiecznym nie odnotowano konkretnych działań zmierzających do rozwiązania, np. problemów bezdomności czy uzależnienia. Jeżeli czynności były podejmowane, w większości przypadków polegały na formalnym kontakcie (pisemnym), np. z podmiotem leczniczym, z reguły nie obejmowały współpracy bezpośredniej. Kuratorzy faktycznie współpracowali z pomocą społeczną (5,4%), podmiotami leczniczymi (2,6%), instytucjami rynku pracy (1,6%).

Każdy proces wymaga zaplanowania sekwencji następujących po sobie czynności. Te czynności związane są przede wszystkim z zaplanowaniem częstotliwości indywidualnych spotkań kuratora z podopiecznym, w tym w miejscu jego zamieszkania lub siedzibie zespołu, a także podjęciem innych działań z obszaru readaptacji społecznej.

Z racji sformalizowania procesu resocjalizacji, plan ten zdominowany został czynnościami kontrolnymi i wynikającymi z prowadzonego „nadzoru” nad zachowaniem skazanego. Kwestia intensywności pracy jest zatem utożsamiana z realizacją wytycznych rozporządzenia i Kodeksu karnego wykonawczego a nie z procesem poprawy osoby pod dozorem kuratora sądowego. Zatem planowanie częstotliwości kontaktów – związane jest ściśle z realizacją wytycznych co do czasu (liczby kontaktów w miesiącu lub okresie), form i miejsca kontaktu wskazanych w aktach prawnych. Wynikiem tego w znacznej części postępowań częstotliwość kontaktów określana jest zwrotem: „zgodnie z rozporządzeniem” lub „zgodnie z kwalifikacją do grupy ryzyka”, „kontakt z dozorowanym jeden raz w miesiącu”, „co najmniej raz w miesiącu”.

W znakomitej większości spraw (56%) kuratorzy dokonywali wizyt w miejscu zamieszkania dozorowanego z częstotliwością jeden raz w miesiącu. Kontakt kuratora z dozorowanym w jego miejscu zamieszkania z częstotliwością dwa razy w miesiącu dotyczył 3,6% spraw. Trzykrotna wizyta w miejscu zamieszkania w okresie jednego miesiąca dotyczyła dwóch spraw na pięćset.

Kontakty kuratora sądowego z dozorowanym w miejscu zamieszkania z częstotliwością co dwa miesiące odbywały się w 15% spraw.

Kurator sądowy odbywał kontakty z dozorowanym co 3 miesiące w 5,2% spraw, rzadziej niż raz na 3 miesiące w 14,6% spraw. Kurator sądowy nigdy nie był w miejscu zamieszkania dozorowanego w 3,8% spraw. Ta ostatnia kategoria dotyczyła spraw, w których dozorowany przebywał poza miejscem zamieszkania, np. poza granicami kraju w celach zarobkowych lub w jednostce penitencjarnej. W niektórych przypadkach kurator – nie mając żadnego kontaktu z dozorowanym, utrzymywał kontakt z jego rodziną.

Podsumowując, kurator sądowy odbywał kontakty w miejscu zamieszkania ze skazanym z częstotliwością jednego na miesiąc lub rzadziej w 96% spraw.

Kolejnym sposobem prowadzenia czynności z dozorowanym jest wezwanie do siedziby sądu/zespołu oraz rozmowa w biurze kuratora zawodowego.

Zgodnie z przepisami Kodeksu karnego wykonawczego, sądowy kurator zawodowy jest zobowiązany do skutecznego wezwania co najmniej raz na 2 miesiące do stawienia się w siedzibie zespołu skazanego zakwalifikowanego do grupy ryzyka „A” i „B”, natomiast w przypadku osoby zakwalifikowanej do grupy najwyższego ryzyka „C” kurator zawodowy zobowiązany jest do systematycznego wzywiania skazanego do stawiania się w siedzibie zespołu. Faktycznie podopieczny stawał się w biurze kuratora raz na miesiąc w 5,6% spraw, częściej w dwóch sprawach (0,4%); raz na dwa miesiące w 5,% spraw; rzadziej niż raz na 3 miesiące w 54,6% spraw; zaś nigdy nie był w biurze kuratora niemal w jednej na każdą z trzech spraw (27,2%).

Jak już wspomniano, kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania nie tylko w środowisku podopiecznych, lecz także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że czynności na ich terenie kuratorzy wykonywali zaledwie w trzech sprawach – rzadziej niż raz na 3 miesiące.

Zgodnie z treścią przepisów Kodeksu karnego wykonawczego, kurator sądowy żąda od skazanego także kontaktu telefonicznego:

1. co najmniej raz w miesiącu od osoby zakwalifikowanej do grupy ryzyka „A” i „B”;
2. co najmniej 2 razy w miesiącu od podopiecznego zakwalifikowanego do grupy ryzyka „C”.

Z przeprowadzonego badania wynika, że kontakt telefoniczny był znacznie rzadszy (73,4%), aniżeli wynika to z cytowanych przepisów, w tym:

- 1 raz w miesiącu – odbywał się w 22,8% spraw,
- 2 razy w miesiącu – odbywał się w 1,6% spraw,
- co dwa miesiące – odbywał się w 11,8% spraw,
- co 3 miesiące – odbywał w 6,8% spraw,
- rzadziej niż raz na 3 miesiące – w 32% spraw,
- nigdy nie nawiązano kontaktu telefonicznego w 22,8% spraw.

Kurator sądowy może wykorzystywać do kontaktu z dozorowanym również pocztę elektroniczną. Nie odnotowano takich kontaktów w 80,4% spraw. Kontakt taki realizowano w sprawach, w których skazany przebywał poza granicami kraju:

- raz na miesiąc – 13 spraw (2,6%),
- raz na 2 miesiące – 7 spraw (1,4%),
- raz na 3 miesiące – 5 spraw (1%),
- rzadziej niż raz na 3 miesiące – 50 spraw (10%).

Odnotowano także kontakty kuratora z podopiecznym także w innych miejscach lub środkach przekazu np.: miejscu pracy kuratora społecznego (2), wiadomości tekstowe (sms) – 13, spotkania przypadkowe (ulica, parking, sklep, plac zabaw, szkoła) – 25, miejsce pracy skazanego – 6, rozmowa przez Skype – 1, rozmowa w trakcie dyżuru poza siedzibą sądu, w urzędzie miasta i gminy – 2, listy i kartki (przesyłane tradycyjną pocztą) – 5, miejsce zamieszkania kuratora społecznego – 3, portal społecznościowy (Facebook) – 1, noclegownia/Dom Pomocy Społecznej – 2, szpital – 1, umówione spotkanie „pod blokiem”, „na przystanku”, „pod sklepem”, „na parkingu” – 5.

Okazuje się, że najczęściej kuratorzy nawiązywali kontakt w miejscu zamieszkania dozorowanego w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego, łącznie raz lub dwa razy w miesiącu w 87,8% spraw. Znacznie rzadziej w sprawach warunkowego zwolnienia oraz warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – w nich odpowiednio raz w miesiącu (ok. 55%), dwa razy w miesiącu (0,8%, 4,2%), raz na 2 miesiące lub rzadziej w 44,4% spraw warunkowego zwolnienia i 38,6% spraw warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Częstotliwość kontaktu dozorowanego z kuratorem sądowym w siedzibie zespołu jest zróżnicowana. Dużą częstotliwość tego rodzaju kontaktu, tj. dwa lub trzy razy w miesiącu, odnotowano po jednym przypadku w sprawach warunkowego zawieszenia wykonywania kary pozbawienia wolności w pięciu sprawach (0,3%) z częstotliwością niższą niż raz na 3 miesiące.

Kontakty z częstotliwością 1 raz na miesiąc były najczęstsze w sprawach warunkowego zwolnienia (11,7%). Podobnie z częstotliwością raz na dwa miesiące dozorowany stawał się w biurze kuratora zawodowego najczęściej w sprawach warunkowego zwolnienia (8,3%).

Z kolei najrzadziej do kontaktu kuratora z podopiecznym w siedzibie sądu dochodziło w sprawach warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności, w których w ok. 85% spraw kontakt ten odbywał się z częstotliwością rzadszą niż raz na 3 miesiące (54%) lub w ogóle (31,6%) w całym okresie pozostawania skazanego pod dozorem.

Rozmowy telefoniczne mają formę typowych czynności kontrolnych i nie mogą w żaden sposób być utożsamiane z elementem prowadzonych metod oddziaływania wychowawczo-resocjalizacyjnego. Natomiast mogą być elementem profilaktyki negatywnej lub po prostu działań prewencyjnych i informacyjnych.

Ich częstotliwość również określona jest aktami prawa i nie powinna być mniejsza niż 1 raz w miesiącu. Z przeprowadzonej analizy wynika, że taką częstotliwość uzyskano w 25% spraw warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności i w 20% spraw warunkowego umorzenia. Dwa razy w miesiącu kontakt ten wykonywany był odpowiednio w 1,1% spraw warunkowego zawieszenia, 3,3% spraw warunkowego zwolnienia, zaś nie występował w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Najczęstszy kontakt telefoniczny ogółem nawiązywano w sprawach warunkowego zwolnienia, łącznie dwa razy, jeden raz w miesiącu lub raz na dwa miesiące.

Najrzadziej do takiego kontaktu dochodziło w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego, tj. rzadziej niż raz na trzy miesiące lub nigdy w 62,5% spraw.

Kontakt za pośrednictwem środków masowego przekazu, w tym poczty elektronicznej, jest prawem dozwolony, lecz jego częstotliwość nie została w żaden sposób narzucona przepisami. Realizowany jest sporadycznie – w miarę wystąpienia szczególnych okoliczności, np. pobytu skazanego poza granicami kraju.

Ten rodzaj kontaktu wykorzystywany był w znikomym stopniu w sprawach warunkowego zwolnienia, łącznie w 4,5% spraw, a także warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – w 2,6% spraw. Nie był wykorzystywany w sprawach warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Grupa ryzyka

Wśród spraw dozoru poddanych badaniu, w grupie obniżonego ryzyka (A) największy był udział dozorowanych, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności (84,6%). W tej grupie ryzyka sprawy warunkowego umorzenia postępowania karnego stanowiły 11,1%, zaś dozorowani warunkowo zwolnieni zakwalifikowani do grupy obniżonego ryzyka stanowili 4,3%.

W grupie podstawowej (B) również największy odsetek stanowili dozorowani, wobec których zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności (70,7%), dozorowani wobec których warunkowo umorzono postępowania karne stanowili 3,1%, zaś warunkowo zwolnieni 26,2%.

W grupie podwyższonego ryzyka odnotowano dozorowanych, wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności (68,2%), minimalny był udział osób z orzeczonym warunkowym umorzeniem postępowania karnego (0,6%), zaś warunkowo zwolnieni stanowili 31,2% wszystkich osób z kategorią ryzyka (C).

Wyniki badania są uwarunkowane doborem próby, w której znaczną przewagę miały sprawy dozoru orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Zakończenie dozoru

Spośród spraw poddanych badaniu znakomita większość z nich miała efekt pozytywny, bowiem aż w 84% przypadków dozór zakończył się wraz z końcem okresu próby (79%) lub zwolnieniem od dozoru (5%). Negatywny sposób zakończenia dozoru nastąpił w 8,6% spraw, w tym:

1. zarządzeniem wykonania kary pozbawienia wolności – 6,2%,
2. podjęciem warunkowo umorzonego postępowania karnego – 0,6%,
3. odwołaniem warunkowego zwolnienia – 1,8%.

Kluczowym dla przeprowadzonego badania było stwierdzenie czy i jakie metody pracy z dozorowanym wskazują kuratorzy dla dorosłych. Z badań wynika, że metodę pracy resocjalizacyjnej wskazano w niemal 82,9 % sprawach, przy czym metoda indywidualnych przypadków (*casework*), powszechnie uznawana za dominującą w pracy kuratorów sądowych, została wymieniona zaledwie w co trzeciej sprawie (28,2%).

Psychotechniki należą do najczęściej stosowanych przez kuratorów sądowych metod oddziaływania. Wprawdzie nie w każdym przypadku metoda pracy, np. przekonywania wychowawczego (26,6%) lub doradzania wychowawczego (42,6%) jest prawidłowo oznaczona, ale trudno odmówić ich realizowania, np. poprzez dialog/perswazję (63,2%), w sytuacji prowadzenia czynności w miejscu zamieszkania lub siedzibie zespołu. Niekiedy jednak informacje zawarte w dokumentacji potwierdzają wyłącznie gromadzenie informacji i dyscyplinowanie podmiotu postępowania wykonawczego.

Wśród socjotechnik możemy wyróżnić:

1. Kształtowanie celów, norm, zasad grupowych (0,8%),
2. Kształtowanie struktury grupy (0%),
3. Oddziaływanie poprzez rodzinę jako grupę (9%).

W zakresie kulturotechnik prowadzono działania w obszarze:

1. Środowiska szkolnego – 2,6%,
2. Środowiska pracowniczego – 10,6%,
3. Aktywności rekreacyjnej – 0,8%.
4. Innych – 3%, w tym w szczególności metody: stymulowania pracy nad sobą, analizy odczuć i motywacji, wpływu sytuacyjnego, samowychowywania, nabywania odporności na negatywny wpływ otoczenia.

Wyniki przeprowadzonych szczegółowych badań nie wskazują precyzyjnie, które konkretnie metody oddziaływań wykorzystywane przez kuratorów sądowych wobec sprawców przestępstw prowadziły w badanych sprawach do pożądanego społecznie skutku ich działalności, tj. zapobieżenia powrotu do przestępstwa. W bezpośredniej pracy ze sprawcami przestępstw kuratorzy w każdej powierzonych sprawie dokonują autonomicznego wyboru stosownej, konkretnej metody

i sposobu oddziaływania wobec osób pozostających pod ich dozorem. Taki sposób pracy umożliwia prowadzenie zindywidualizowanych oddziaływań, z reguły w ramach ogólnej metody pracy, określanej mianem metody indywidualnych przypadków (*casework*). Nawet jeśli nie dochodzi wprost do scharakteryzowania *caseworku* w prowadzonej dokumentacji, to z dokonanej analizy wynika, że jest to dominujący sposób pracy z dozorowanym. Podstawową metodą oddziaływania są psychotechniki bezpośrednie – najczęściej utożsamiane z dialogiem, rozmową, perswazją, motywowaniem, uświadamianiem, przekonywaniem i wsparciem. Zaznaczyć należy, że prowadzone w tej formie oddziaływania, przy szczątkowym spełnieniu funkcji diagnozy resocjalizacyjnej, niskiej częstotliwości kontaktu z dozorowanym doprowadziły do pozytywnego upływu okresu próby dla około 84 % osób poddanych tym oddziaływaniom. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że w okresie pięcioletnim od prawomocnego skazania ta skuteczność zmniejsza się do poziomu około 65%. W świetle przeprowadzonych badań należało rozważyć w jaki sposób skutecznie podnieść jakość prowadzonych oddziaływań przez kuratorów zawodowych i tym samym wzmocnić ich trwałość. Otóż wydaje się, że powinno to nastąpić w ramach ustawicznego podnoszenia indywidualnych kompetencji zawodowych kuratorów sądowych poprzez wdrożenie elementów systemowych takich jak: centralne przygotowanie aplikantów do pełnienia służby, poprawa funkcjonowania zespołów kuratorskiej służby sądowej, wdrożenie narzędzia szacowania ryzyka, wdrożenie superwizji pracy: wychowawczej, resocjalizacyjnej, profilaktycznej i związanej z readaptacją społeczną skazanych, dostosowanie programów oddziaływania indywidualnego oraz grupowego do potrzeb kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych oraz opracowania optymalnego narzędzia ewaluacyjnego dla polskiej probacji.

Abstract:

The article summarizes the research on educational, social rehabilitation, preventive and readaptation activities carried out by probation officers who enforce judgments in criminal cases. The research team appointed by the Institute of Justice developed a research questionnaire, and then conducted an empirical (file) study on a sample of over 500 completed executive proceedings in criminal cases, in which probation officer supervision had been judged, as well as dogmatic, statistical and comparative analysis accompanied by the results of non-participant observation in the area designated by the subject of the report. The article contains a description of the most significant fragments of these studies, which concern preparation for work, diagnosis, and then an indication of the planning manner, evaluation and selection of methods of rehabilitation work by probation officers for adults. The conducted research shows, *inter alia*, that the method of casework, generally indicated by practitioners as the dominant one, is not a common method of designing interactions with people under the supervision of a probation officer. It happens that the procedure is carried out in accordance with its assumptions, although it is not characterized in the supervision documentation. Undoubtedly, however, it can be claimed that the main method of individual influence by the

probation officer on the criminal are direct psychotechnics - most often identified with motivating, dialogue, conversation, persuasion, raising awareness, encouragement and support. At the same time, there are extensive methods of controlling the behavior of the probate. The article also contains conclusions, recommendations and postulates *de lege ferenda* of systemic solutions for maintaining upward trends in increasing the effectiveness of probation officers' activities.

Key words:

Bibliografia

- [1] Bauman T., *O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych*, s. 64, 69, [w:] T. Pilch, J. M. Śnieciński (red.), *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
- [2] Bauman T., T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.
- [3] Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2011, s. 88.
- [4] Stasiorewski S., *Metody pracy resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych*, Raport, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2018.
- [5] Szymanowski T., Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie „Archiwum Kryminologii” 2003/2004, t. 27, s. 67-113

Wykaz aktów prawnych

- [6] Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 Nr 14, poz. 171)
- [7] Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. Z 2018 r. poz. 23 ze zm.)
- [8] Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. U. 1919 Nr 14, poz. 171).
- [9] Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.).
- [10] Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U z 2018 r., poz. 1014).
- [11] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm).
- [12] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.).
- [13] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987. ze zm.).
- [14] Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).
- [15] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm.).Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428).
- [16] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2137 ze. zm.).

- [17] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz. U. poz. 335.).
- [18] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. poz. 969).
- [19] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 2316 ze zm.).
- [20] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz. U. Nr 108, poz. 1018).
- [21] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie określenia innych niż kurator sądowy organów powołanych do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz trybu przeprowadzania (Dz.U. Nr 152, poz. 1495).
- [22] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora sądowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100).

Netografia

- [23] https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/04/IWS_Stasiorowski-S._-Metody-pracy-resocjalizacyjnej-i-profilaktycznej-stosowane-przez-kurator%C3%B3w-s%C4%85dowych-wykonuj%C4%85cych-orzec.-w-sprawach-karnych.pdf
- [24] Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>
- [25] Statystyka – Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/>
- [26] Związek Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, <http://www.zosprp.pl/?q=content/sprawozdanie-2017>
- [27] Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analzy-badania-raporty/132-statystyki>; <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/system-lecznictwa-odwykowego>; <http://www.parpa.pl/index.php/lecznictwo-odwykowe/leczenie-w-wiezieniu>
- [28] Statystyka – Policja.pl, <http://statystyka.policja.pl/st/informacje/83916,Nietrzezwipodejrzani-pod-wplywem-alkoholu-lub-narkotykow.html>; <http://www.statystyka.policja.pl/st/informacje/57720,Przestepczosc-mlodych-ludzi-zwiazana-z-agresja.html>
- [28] Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Motywator>